

UMETNOST PROTI ANTROPOLOGIJI, ANTROPOLOGIJA PROTI UMETNOSTI

Razmišljanje ob mednarodnem simpoziju Fieldworks: Dialogues between Art and Anthropology, ki je od 26. do 28. septembra 2003 potekal v galeriji Tate Modern v Londonu.

Vse večje zanimanje za antropologijo umetnosti me je pripeljalo na mednarodni simpozij o odnosih (kasneje se je izkazalo, da tudi o prepletanju, nasprotovanjih, zahajanju »v zelje«, izkoraščanju) med umetnostjo in antropologijo, ki je v galeriji Tate Modern v Londonu potekal med 26. in 28. septembrom 2003. Po vseh začetnih birokratskih preobratih (za simpozij so zaradi velikega zanimanja prodajali vstopnice, ki so bile kmalu razprodane) sem 26. septembra zjutraj stala pred impozantnima napihjenima figurama črne in roza barve, ki kot del razstave stojita na prostoru med stavbo galerije in reko Temzo. Tate Modern se od maja 2000 namreč nahaja v ogromni opečni stavbi nekdanje elektrocentrale Bankside Power Station v samem osrčju Londona in razpolaga z zares ogromnimi razstavnimi površinami.

Simpozij o »dialogih« med umetnostjo in antropologijo je bil zelo dobro zastavljen in tudi izpeljan. S strani umetniške »stroke« ga je pokrival oddelek za izobraževanje Tate Modern, antropološko-strokovno pa Arnd Schneider z University of East London in Chris Wright z Goldsmiths College v Londonu. Prijavljenih je bilo čez sto prispevkov, predstavljenih pa okrog trideset. Predstavitve, referati, filmske projekcije in diskusije so vse tri dni hkrati potekale na dveh lokacijah, kar ni povzročalo težav, saj so bile spletno-medijsko pokrite; večina prispevkov je bila dostopna na spletnem arhivu galerije Tate Modern. (Nekateri so še dosegljivi na strani <http://www.tate.org.uk/audiovideo/fieldworks/default.htm>.)

Namen organizatorjev je bil, da se skozi različne pristope antropologov in umetnikov k raziskovanju na terenu razkrijejo možne primerjave med obema poljema. Skupna točka predstavitev je bilo vprašanje reprezentacije, ki je aktualno tako v umetnosti kot v antropologiji. V ospredju so bile predvsem podobnosti in razlike med načini reprezentacij dogodkov, izkušenj in »Drugih«. Pestrost in različnost predstavitev sta bili zato skorajda brezmejni: od teoretskih pogledov antropologa Georga E. Marcusa in likovne kritičarke Lucy Lippard, preko antropološko-umetnostnih terenskih raziskav antropologov in umetnikov, tudi »umetnosti terenskega dela« ter terenskega

dela v umetnosti, raziskav v vizualni antropologiji, etnometodologiji, multimediji, do razkrivanja skorajda intimnih pogledov na lastno ustvarjalnost nekaterih umetnikov in celo antropologov. Končni izbor me je zaradi številčnosti prispevkov vodil predvsem na predstavitve antropologov, ujela pa sem tudi nekaj odličnih »čistih« umetniških predstavitev.

Treba je poudariti, da je bila beseda umetnost koncipirana v njenem najširšem smislu, prav tako delo na terenu. Ker je bilo predstavitev veliko, bom na kratko spregovorila le o nekaterih.

V prvem, plenarnem delu simpozija, je George E. Marcus v svojem referatu kritično spregovoril o etnografiji in njeni metodi, o postmodernih kritičnih refleksijah v umetnosti in antropologiji ter podal pripombe na delo Hala Fosterja Artist as ethnographer. Kar pravšnji uvod, saj so, kot se je izkazalo pri številnih predstavitev, koncepcijo umetnika - etnografa številni umetniki vzeli zelo resno, izhajajoč seveda iz lastne ljubiteljske etnografske prakse. Sledil je antropološki film Hughja Brodyja o umetniškem projektu kiparja Anthonyja Gormleya, ki je na slano jezero nekje v Zahodni Avstraliji postavil skulpture lokalnih prebivalcev. Brody je ob komentiranju filma izrekel nekaj misli o terenskem delu umetnika in o tem, da bi vsak podoben projekt moral razkriti tudi trenutke iskanja, ne samo rezultate raziskave, kar se vse bolj izraža tudi v sodobnih etnografskih monografijah. Film je res razkril nekaj trenutkov iskanja, na drugi strani pa tudi umetnikovo iznajdljivost, saj je pri delu uporabljal metode nekakšne »fizične antropologije 21. stoletja«. Namesto merjenja teles je uporabil kar skener. Zanimivo je bilo primerjati reakcije začudenih in prestrašenih domačinov med skeniranjem in reakcije udeležencev simpozija na film.

Nato smo bili poslušalci postavljeni pred lastno izbiro. Zaradi nje sem bila (ne)prijetno presenečena. V drugem delu prvega dne simpozija je kanadska sociologinja Anne Brydon predstavila svoje terensko delo na Islandiji, kjer je raziskovala lov na kite in se ob tem »zapletla« v lokalno ekološko gibanje, ki je pripravljalo protest proti gradnji jezua na eni od islandskih rek. Pa ne kakršen koli protest. Protest je bil organiziran kot umetniški dogodek in na fotografijah, ki jih je predstavila na simpoziju, je bilo videti kup ljudi, ki so naredili spektakel iz poplesavanja in prenašanja kamnov. Na žalost nas je kakovost predstavitve pustila hladne.

Za razliko od prejšnjega pa je veliko več pozornosti pritegnil referat antropologa in muzealca Morgana Perkinsa, ki je predstavil raziskovalno delo dveh umetnikov: kitajskega priseljence v ZDA, ki v svojih slikarskih delih kombinira klasike zahodne umetnosti in tradicionalno kitajsko umetnost s primesmi sodobne politične scene, in umetniški projekt irokeške umetnice z zahoda ZDA, ki tradicionalno indijansko umetnost povezuje s sodobno. V prvem primeru smo imeli priložnost videti nekaj odličnih reprodukcij, med drugimi tudi »slikarsko montažo« Da Vincijeve Zadnje večerje s prizoroma Mao Zedonga s sodelavci in Trgom nebeškega miru. Po besedah Perkinsa so to »družbeno kritično dekonstrukcijo Velikega Maa v zibelki demokracije (ZDA) gladko cenzurirali«. Perkinsov namen je bil med drugim pokazati, da so sicer različne, a vendar povezane medkulturne raziskave kitajskih in irokeških umetnikov rezultat njihovega opazovanja in raziskovanja (kot dela na terenu). Njihov način dela in povezave med umetnostjo, tradicijo in izobraževanjem pa naj bi bile dobre smernice za izgradnjo metodološke teorije antropološkega raziskovanja sodobne umetnosti. Takšno priznanje (umetnikom) je bilo med redkimi na tem simpoziju.

Umetnica in raziskovalka Teresa Pereda je predstavila svojo t. i. umetniško knjigo, ki je nastala kot rezultat dolgoletnega opazovanja ritualov in raziskovanja med potomci različnih prvotnih¹ ljudstev v Argentini. Glavni poudarek predstavitve pa je bil namenjen vprašanju etike pri terenskem delu. Kako umetnik med svojim delom (tudi na terenu) vzpostavi in vzdržuje odnose z »Drugimi« in kakšne prednosti lahko prinesejo diskusije o refleksivni etnografiji v antropologiji? Na žalost se diskusija na to temo ni konstruktivneje razvila, zanimivo pa je, da so o tem tako pomembnem vprašanju spregovorili le umetniki, ne pa tudi antropologi. Pri njenem projektu je sodeloval tudi eden od organizatorjev simpozija, antropolog Arnd Schneider, ki je o percepciji dela na terenu spregovoril z vidika antropologije sodobne umetnosti.

Antropologinja Susan Ossman je predstavila svoje raziskovalno delo v Maroku, pri čemer se je osredotočila na vpliv estetske prakse na antropološko raziskovanje. Izhajala je iz slik, ki jih je spontano ustvarjala na terenu, pri čemer se je postavila v vlogo antropologinje - umetnice, ki skozi slikanje izraža lastne raziskovalne dileme. Zadeva je bila težko razumljiva, kljub ali pa prav zaradi vizualno predstavljene intimne sfere raziskovalkeinega dojemanja terena.

Najbolj izstopajoča je bila predstavitve kolumbijske antropologinje Marie del Rosario Ferro, ki je umetnost in antropologijo povezala skozi premiso: »Podobno kot v avtentični umetnosti, tudi v pravi etnografiji opazovalec(ka) spozna, da je del tega, kar opazuje.« Nenavadnost pa ni tičala v tej »frazi«, ampak je bila v samem načinu predstavitve te graciozne, skorajda eterične ženske. Naravnost čaroben učinek njenih besed in fantastične fotografije pripadnikov ljudstva Kogi s severnovzhodne obale Kolumbije so izzvale neskončno

navdušenje in dolg aplavz: konkretno utelešenje estetike v predstavitvi.

Omenila bi še referat upokojenega ameriškega antropologa Jamesa Farisa, ki je kritično razglabljal o tradicionalnem načinu antropološkega prezentiranja lokalnih in neevropskih umetniških tradicij. Govoril je o »barbarizmu kulturne avtoritete« in o ideološko naravnanih reprezentacijah umetnosti, o čemer je tekla burna razprava tudi na zadnjem, plenarnem srečanju.

Sledilo je še nekaj predstavitev umetnikov, ki so spregovorili o svojem raziskovanju na terenu, iskanju korenin, dediščine ipd., kar jim je pomagalo pri umetniškem ustvarjanju, in na drugi strani predstavitev antropologov, ki so raziskovali terenske raziskave umetnikov.

Dejstvo, da je vprašanje reprezentacije v antropologiji in tudi v umetnosti še zmeraj zelo zapleteno, je postalo očitno tudi na že omenjenem zadnjem, plenarnem srečanju simpozija. »Dialogi« med antropologi in umetniki so bili občasno prav absurdno zapleteni, celo konfliktni in enostranski. Višek so dosegli v diskusiji - po kritični prevetritvi sodobne umetnosti v antropologiji - o refleksiji na aktualni simpozij ameriške kulturne kritičarke Lucy Lippard. Diskusija se je sicer začela z vprašanjem etike; nekateri prisotni so razglabljali o pomenu raziskovalčevega bivanja na terenu ter njegovem odnosu do raziskovanje vpletene skupnosti. Na to so se oglasili ustvarjalci, ki so bili zelo kritični do antropologije v smislu klasične antropologije umetnosti. Glavni očitki so bili izrečeni predvsem na račun njene pretekle obsesije z raziskovanjem nezahodne umetnosti in s tem povezane terminologije, ki jo nekateri raziskovalci še zmeraj uporabljajo, sporno pa je bilo tudi obstoječe obravnavanje umetnika kot etnografskega objekta. Občutljivost so pokazali predvsem mlajši udeleženci iz »nezahodnih«, postkolonialnih držav. Antropologi pa so po drugi strani izrekli nekaj kritičnih besed o raziskovanju in terenskem delu umetnikov, saj naj to ne bi bilo pravo terensko delo, ker tega po mnenju nekaterih lahko opravljajo le šolani raziskovalci. Vendar je to izzvenelo bolj kot amaterski očitek amaterstvu.

Tako je na samem zaključku simpozija glavni razlog srečanja med antropologi in umetniki nekako obvisel v zraku. Prvi, tako obsežen in vsebinsko bogat simpozij je namreč kar vpil po nadaljevanju. Upamo lahko samo, da se bodo strasti do takrat pomirile in bo dialog postal konstruktivnejši.

Rada bi se zahvalila ZRC SAZU, da mi je finančno omogočil obisk simpozija.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 13. 2. 2004

¹ Pri prevajanju izvirnega izraza »indigenous« sem bila v veliki dilemi, saj ima več različnih, tudi kritiki podvrženih sopomenk.